

47. 429
HA 1.272

A MAI LENGYEL FILMMŰVÉSZET

A Filmvilág számára írta

JERZY TOEPLITZ*

Több mint négy év telt el azóta, hogy a lódzi Állami Filmfőiskola hallgatóinak két filmjét bemutatták. 1954-ben jelent meg a vetítősávon Andrzej Munk és Witold Lesiewicz *A csillagoknak ragyogni kell* c. hosszú dokumentum filmje és Andrzej Wajda *Nemzedék* című játékfilmje. A fiatal lengyel filmművészek indulása óta nagyot változott filmgyártásunk. Nemcsak a gyártott filmek mennyisége emelkedett jelentősen (évi 6—8-ról 18—20-ig), hanem feltűnt egy új és tehetséges rendező, operatőr és forgatókönyvíró nemzedék is. Andrzej Munk és Andrzej Wajda vezető helyet foglaltak el a lengyel filmművészek között, műveik nemcsak hazánkban, hanem külföldön is elismerést szereztek. De mellettük, és talán ez a legfontosabb, egyre gyakrabban szóhoz jutnak fiatal kollégáik, szintén a Filmfőiskola neveltjei. Érdekes és értékes filmet alkottak: Tadeusz Chmielewski, Stanislaw Lennartowicz, Czeslaw Petelski, Witold Lesiewicz, Jan Lomniczki, Roman Polanski és sokan mások. A lengyel filmgyártásról éveikig úgy beszéltek, — legtöbbször az elkövetett hibák igazolására —, mint fiatal művészetről. Alkotói éveit számát tekintve, valóban fiatal.

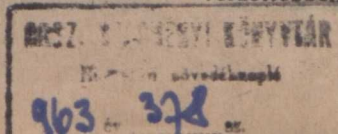
Az Állami Filmfőiskolát 1947-ben létesítették. Nem hiányzott akkor a tiltakozás és a szkepticizmus sem a filmszakemberek idősebb generációjának egyik-másik tagja részéről. Ma már bebizonyosodott, hogy a népi hatalom határozata a filmfőiskoláról, mindenképpen helyes volt. Ez volt az egyetlen mód a lengyel filmgyártás csekélyszámú szakemberei pótlására és mindenekelőtt a szocializmus ügyéhez feltétlenül hű, új alkotó nemzedék nevelésére. A filmfőiskolának a mai napig komoly fogyatékoságai és hibái is vannak. Pedagógiai rendszerében és a tanítás módszerében sokat lehet és kell még fejlődni. De ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk arról sem, hogy az iskola a

szabad alkotómunka lehetőségét biztosítja a hallgatók számára, amelyet semmiféle dogma és sablon nem akadályoz. Az iskola az általános művészi-műveltség jó alapját adja. És végül az iskola beoltja a fiatal alkotókba a társadalmi felelősség érzését. Ebből a Lengyelország történetében első film „alma mater”-ből tíz év alatt ötven-hatvan filmszakember került ki. Ma már ők vannak túlnyomó többségben a dokumentumfilmgyártásban, a népszerű oktató-filmgyártásban és ez utolsó néhány év alatt a játékfilmgyártásban is az élre kerültek.

A fiatal nemzedék legkitűnőbb egyéniségei közé tartozik: Andrzej Munk és Andrzej Wajda. Munk két diplomát szerzett a főiskolán. Operatőr és rendező. Önálló munkáját mint dokumentumfilm rendező kezdte el és a dokumentumfilm rendezők munkamódszerei jellemzőek alkotó műhelyére. Munk az élet pontos megfigyelője és szépítés, díszítés nélkül igyekszik visszaadni azt a vásznon. Természetesen ez nem annyit jelent, hogy érzéketlen a szép kompozíció iránt. Ellenkezőleg, „A csillagoknak ragyogni kell” című filmjében a nézőt lenyűgözi a bányás riasztó szépsége, a „Kék Kereszt”-ben a Magas Tátra bűbájosan szép tájképei, a „Vasárnapi hajnal”-ban — az újjáépülő Varsó költészete. De Munk filmjeiben a költői fantázia a valóságból fakad. Andrzej Munk nemcsak realista és éles megfigyelő, hanem realista is. Játékfilmjeiben: az „Ember a vágányon”-ban és az „Eroicá”-ban számot vet azokkal a káros hiedelmekkel, amelyek késleltetik vagy akadályozzák a szocializmus építését. Az „Ember a vágányon”-ban az ellenség az antihumanista dogmatizmus, amely az emberrel való nemtörődésben, a szüklátóköri betegségben nyilvánul meg. Az „Eroicá”-ban a XIX. századból átültetett hősi romantizmus éled újra. Munk filmjei nem könnyűek, nem is könnyen érthetőek, de mindig elgondolkoztatnak. A néző szellemileg gazdagabban és felfegyverzettebben távozik a moziból. Két-

* A Lengyel Filmfőiskola igazgatója, a FIAF elnöke.

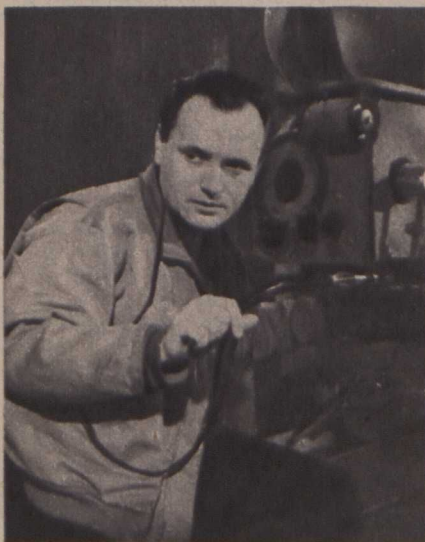
1306



ségtelen, hogy Munk tehetségének fejlődésére leginkább: a szovjet, a lengyel (az 1945—1949-es évekből) és az angol dokumentumfilmek hatottak. De Munk alkotásaira hatással voltak a harmincas években készült szovjet játékfilmek is.

Egészen más alkotói egyéniséget képvisel Andrzej Wajda. A szó teljes értelmében romantikus. A néző érzéseire apellál. Nem fél a pátosztól és a megható jelenetek hangsúlyozásától. Alkotói pályáját számos hatás érte. Közülük talán a legerősebb és legkorábbi az idősebb lengyel rendező-nemzedékhez tartozó — Aleksander Ford romantikus hatása. Az olasz neorealizistáktól Wajda az atmoszféra teremtését sajátította el, amelyet gyakran egy-egy apróbb részlet segítségével fejez ki. Wajda némely filmjeiben fellelhető De Santis barokkja is. Más filmjében — Vittorio De Sica szürkeségének romantikáját lelhetjük fel. Végül — mind a „Csatorná”-ban, mind a „Hamu és gyémánt”-ban meg Luis Bunuel kiemelten szókimondását és reményességét ismerhetjük fel.

Ez a számos, egymást keresztező hatás nem csökkenti Andrzej Wajda alkotásainak nagyon is lengyel nemzeti jellegét. Wajda abból a nemzedékből származik, amelyik átélte a tragikus háborút, a megszállást, a varsói felkelés drámáját és a felsza-



badulás utáni első nehéz esztendőket. A fiatalokra való emlékezés, akiknek sorsa mindennapos élet-halálveszedelemben foggott, nem hagyja nyugton Wajdát. Minden filmjében ennek a tragikus, gyakran elveszett, de mindig hős nemzedéknek az énekese. A „Népi gárda” (Népi gárda — a német megszállók ellen harcoló politikai egység) fiataljai a résztvevői Wajda első filmjének, a „Nemzedék”-nek. A film a megszállás nehéz éveiben, 1942—43-ban játszódik. A „Csatorná”-ban az 1944-es varsói felkelők seregeiben harcoló fiatalok lépnek fel. Végül Jerzy Andrzejewski „Hamu és gyémánt” című regényének filmváltozatában a kisiklott és megtévesztett fiatalok képviselőit látjuk, akik még 1945-ben is folytatják a polgárháborút. A „Hamu és gyémánt” keserű és fájdalmas film.

Munk és Wajda már jelentős művészek. Tőlük valamivel idősebb Wojciech Has és Stanislaw Rózewicz hallgatók, csak néhány évvel ezelőtt kezdték meg rendezői munkájukat. Has, mint a „Hurok” és a „Bűcsű” című alkotásai tanúsítják — a pszichológiai elemzés mesterének ígérkezik. Finom és sokat ígérő alkotó. Stanislaw Rózewicz a sematikus „Nehéz szerelem” és a kevésbé sikerült „Három nő” című filmje után készítette a „Szabad város” című filmjét a gdanski posta 1939-es hősi védelméről.

Más művészi tendenciát képvisel Tadeusz Chmielski, a főiskola hallgatója, aki a San Sebastianban 1958-ban megtartott fesztivál nagydíját nyerte. „Eva aludni akar” című filmje szatirikus groteszk-komédia, tele humorral és bájjal. Stílusában megtekinthetjük René Clair hatását, sőt talán Mack Sennett-ét is. Sok az eredetiség és a frissesség ebben a háború utáni első lengyel komédiában.

„A csillagoknak ragyogni kell” c. dokumentumfilm társalkotója — Witold Lesiewicz, 1958-ban mutatkozott be a „Szökevény” című szenzációs játékfilmjével. A film nagy dinamikával és jó tempójával tűnik ki. Ki tudja, talán Lesiewicz specializálja magát a nagyon keresett kalandos szenzációs filmekre. A főiskola hall-

Romuald Kropat, a „Csillagoknak ragyogni kell” című film operatőre



Utcán jelenetet forgatnak a
„Pillulák Aurélnak” c.
lengyel filmből

gatója Czeslaw Petelski is, a közönség között nagy népszerűségnek örvendő „Hajóroncs” című szenzációs film alkotója.

E cikk keretei nem engedik meg, hogy a lengyel film más területeivel is foglalkozzunk, ahol a fiatal alkotók szintén értek el és érnek el eredményeket. Külön cikket kellene szentelni a filmfőiskolások dokumentumfilmjeinek. Mindenekelőtt Karabesz, Lemniczki, Slesicki és Stand és a moszkvai WGIK nagyon tehetséges tanítványai: Hoffmann, Skórzewski és Ziarnik eredményeinek. Ugyancsak külön kellene beszélni a népszerű oktatófilmekről, amelyeket a főiskolás Janusz Nasfelder alkotott Stanislaw Kokesz többszörösen kitüntetett biológiai filmjéről.

Befejezésül néhány szót még a lengyel kísérleti filmekről. Ilyen próbálkozások a filmgyárakban és a filmfőiskolán is folynak. A legjobban ismert lengyel kísérleti filmek Jan Lenica és Walerian Borowczyk, a két képzőművész rövidfilmjei. A közös munkával készült „Ház” című film Brüsszelben a kísérleti filmek fesztiválján nagydíjat kapott. A do-

kumentumfilmgyárban készült Tadeusz Makarczynski „Az élet szép” című érdekes film-montázsja, amely megrázó figyelmeztetés az atombombaveszély elhárítására. A „Káder” filme gyűttes anyagi és szervezési segítséget nyújtott „A nyár utolsó napja” című film megvalósításához. A filmnek a rendezője, s a forgatókönyv írója — Tadeusz Konwicki, a fiatal írónemzedékhez tartozik. A film szokatlanul szerény eszközökkel készült. Néhány színész játszik benne, s egyetlen díszlete a tengerpart. A film a velencei kísérleti filmek fesztiválján 1958-ban nagydíjat nyert és a zsűri elnöke Paul Róth, az ismert angol dokumentumfilmese, a fiatal lengyel rendező művét Jean Vigo híres „Atalante”-jéhez hasonlította. Végül: a legfiatalabb lengyel rendező és nemzetközi díjas — Roman Polanski, ugyancsak a filmfőiskola diákja, „Két ember a szekrényel” című filmje Brüsszelben és San Franciscóban kapott díjat.

Íme, ilyen — természetesen nagyvonalakban — a lengyel filmgyártás, a fiatal nemzedék filmalkotásainak panorámája.